

УДК 342.3

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-1177-1185](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-1177-1185)

Мозоль Наталія Іванівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави та права, Національна академія внутрішніх справ, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, <https://orcid.org/0000-0003-4296-3932>

ВЛАДА ТА ЇЇ ЛЕГІТИМІЗАЦІЯ НАРОДОМ

Анотація. Проблема сутності, структури та типології влади продовжує залишатися дискусійною. Існує безліч точок зору, багато з яких є взаємовиключними. Якщо дивитися узагальнено, то всі концепції влади можна звести до двох основних. Згідно з одними, влада – це універсально-онтологічний феномен, за іншими, вона є виключно соціальним феноменом. Чимало авторів вважають, що поняття влади слід визначати через поняття відносини.

Результатом здійснення легітимації постає якісний стан влади, а саме її легітимність. За великий проміжок історичного періоду поняття легітимації майже не змінило своєї сутності і легітимність характеризують як спроможність системи створювати та підтримувати віру в те, що наявні політичні інститути є найадекватнішими даному суспільству.

Проблема легітимності влади майже завжди була однією з головних в світовій політичній історії. Цінності її досягнення дуже різноманітні. Найпростіше та в той же час найважче полягало в забезпеченні прямого доступу людей до здійснення влади.

В такому разі прямий зв'язок між громадянами і владою надавав можливість позбутися сумнівів щодо компетентності і авторитету влади, оскільки її здійснення відбувалося шляхом прямої участі самих підлеглих. Проте, такий механізм за власною суттю був досить обмеженим для застосування, адже передбачав незначну кількість населення і невелику територію за для втілення в життя.

Чим нижчий рівень легітимності, тим частіше влада спиратиметься на силовий примус. У теорії ігор легітимна дія — це такий вчинок, який не заперечується ніким із «гравців», які мають право та можливості цю дію оскаржити. Дія перестає бути легітимною, коли суб'єкту дії доводиться докласти спеціальних зусиль, щоб захистити своє право чинити так, як він вчинив.

Ключові слова: народ, влада, легітимізація, легітимізація народом, громадяни, політична, легітимність, політика, політичні інститути, суспільство.

Mozol Natalia Ivanivna Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory of State and Law, National Academy of Internal Affairs, sq. Solomianska, 1, Kyiv, 03035, <https://orcid.org/0000-0003-4296-3932>

POWER AND ITS LEGITIMIZATION BY THE PEOPLE

Abstract. The problem of the essence, structure and typology of power continues to be debatable. There are many viewpoints, many of which are mutually exclusive. If you look in general, all concepts of power can be reduced to two main ones. According to some, power is a universal ontological phenomenon, according to others, it is an exclusively social phenomenon. Many authors believe that the concept of power should be defined through the concept of relations.

The result of legitimization is the qualitative state of power, namely its legitimacy. For a long period of time, the concept of legitimacy has hardly changed its essence, and legitimacy is characterized as the system's ability to create and maintain the belief that existing political institutions are the most adequate for a given society.

The problem of the legitimacy of power has almost always been one of the main ones in world political history. The values of its achievements are very diverse. The easiest and at the same time the most difficult was to ensure direct access of people to the exercise of power.

In this case, the direct connection between citizens and the government provided an opportunity to get rid of doubts about the competence and authority of the government, since its implementation took place through the direct participation of the subordinates themselves. However, such a mechanism was inherently quite limited in its application, as it required a small population and a small territory for its implementation.

The lower the level of legitimacy, the more often the government will rely on coercion. In game theory, a legitimate action is an action that is not contested by any of the "players" who have the right and opportunity to challenge this action. An action ceases to be legitimate when the subject of the action has to make special efforts to protect his right to act as he did.

Keywords: people, power, legitimization, legitimization by the people, citizens, political, legitimacy, politics, political institutions, society.

Постановка проблеми. Наведена актуальність наукової статті вимагає нагальну потребу в дослідженні влади та її легітимації народом, адже в результаті саме це в майбутньому дасть змогу презентувати їх характерні ознаки та особисту, іманентну лише кожному з цих явищ, специфіку. В

даному аспекті найбільш результативним і необхідним для дослідження постає аналіз, який являється базисом системного методу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику, котра склалися у сфері влади та її легітимації народом аналізують різні вчені. Проблему досліджують з різних боків Юськів Н.В., Козак Ю.-М.Р., Музика І.В., Резнік В.С., Жуковська Н.Ю., Корнієнко В., Шинкарук В. і багато інших. Дослідження результатів досліджень науковців спрямовує на негайність потреби в дослідженні даної тематики.

Метою статті є висвітлення та подальший аналіз результатів аналітичного огляду проблематики влади та її легітимації народом.

Виклад основного матеріалу. У найзагальнішому вигляді феномен легітимації можна розглядати як процес, під час якого відбувається доказування або вторинне підтвердження політичною владою своїх прав на її реалізацію. З іншого боку, легітимація – це процес схвалення влади народом, висловлювання їй довіри з боку тих, ким ця влада управляє.

Зрештою, легітимація – це специфічна технологія, яка допомагає налагодити стосунки перших з другим, дозволяючи спиратися на політичне насильство у випадку необхідності. У всіх трьох випадках вихідний пункт легітимності – пошук авторитету як джерела політичної влади та наявність у державі спільних цілей.

Сутність держави полягає в тому, що всі її громадяни мають і визнають – крім своїх різноманітних та приватних інтересів та цілей – ще єдиний інтерес та єдину мету, а саме загальний інтерес та загальну мету.

В той же час визнання легітимності означає визнання за владою законного права приймати рішення, обов'язкові для виконання всіма без винятку громадянами цієї держави та чинні на всій території, що знаходиться під її юрисдикцією.

Умовою якісного функціонування державної влади як найважливішого структурного елемента державного механізму є такий фактор, як підтримка владних рішень населенням цієї території.

Держава, хоч би якою міцною вона здавалася з першого погляду, рано чи пізно приречена на нестабільність, якщо більшість громадян не визнають легітимність існуючої влади і не висловлюють готовність підкорятися її законам.

Процес легітимації державної влади схильний до впливу різноманітних факторів, зокрема виникнення нових умов і тенденцій політичного розвитку українського суспільства, трансформації політичного режиму. Все це впливає на процеси легітимації державної влади та характер взаємовідносин із суспільством.

Теорія та практика державного будівництва підкреслює необхідність вирішення різноманітних проблем. Йдеться насамперед про формування сильної державної влади та оновлену державність

Знову виникаючі режими, якою б формою не відбувалися зміни у державі, мають у будь-якому прийнятному собі вигляді провести процес легітимації, тобто домогтися підтримки та довіри значної більшості населення.

Характер проведеного ними процесу легітимації багато в чому залежить від певного середовища, в якому живе це суспільство, а саме:

- культурного,
- соціального,
- конфесійного,
- політичного.

Наприклад, демократичні держави проводять вибори відповідно до чинної конституції та на цій підставі вважають владу законною, а диктаторські режими можуть вводити спеціальні декрети чи укази, які повідомляють населення волю нової влади. Залежно від форм, у яких населення підтримує чи відкидає конкретні політичні кроки, вибудовується ступінь та форми державної влади.

Чим легітимнішою стає влада, тим дієвіші заходи, що проводяться нею, незалежно від того, наскільки вони доцільні для держави, перспективні чи просто розумні.

Навпаки, якщо влада не схвалюється, перебуває у стані кризи легітимації, хоч би якими ефективними та багатообіцяючими здавалися запропоновані нею заходи, вони не дадуть шуканого ефекту.

Виділяється три ідеальні типи легітимації.

По-перше, це легітимність, заснована на традиції, освячена патріархальним авторитетом. Для подібного типу суспільства влада заснована на звичці, зазвичай коритися сильному лідеру.

Даний тип легітимації може тривалий час ефективно існувати тільки в суспільстві, яке не піддається постійним змінам. Сучасні держави, модернізуючись, виробляють у своїх громадян звичку до рефлексивного мислення та критичності. Тому традиційний тип влади стає малоефективним. Ностальгію багатьох людей по «сильній руці», яка може навести порядок, можна пояснити особливостями перехідного періоду.

Другим типом є харизматична влада, легітимність якої будується на вірі у виняткові якості керівника, вождя. Найчастіше такий лідер розглядається як божественний посланець і нагороджується з боку народу безмежною довірою та любов'ю, незалежно від тих дій, які він здійснює.

Третій тип – це раціонально-правова влада, заснована на праві та законі.

Люди приходять до влади на підставі узаконеної процедури, найчастіше внаслідок виборів.

Насправді завжди можна говорити про якесь змішане, поєднання різних форм легітимності, у числі яких якась буде домінуючою, а інші – грати другорядну роль.

В якому порядку вони себе виявлять у реальному суспільстві – залежить від цілого ряду соціокультурних умов та традицій даного суспільства. Наприклад, британську політичну систему можна описати, вдаючись до першого та третього типу легітимності, американська ж або французька системи можуть набувати форму одночасно харизматичного та легально-раціонального уповноваження, як було, наприклад, у разі президентства Шарля де Голля чи Франкліна Д. Рузвельта.

Механізми здійснення легітимації будь-якого типу влади найпростіше описувати через пошук особливого текстового середовища, тобто крізь призму політичного тексту, який пов'язує між собою суб'єкт та об'єкт легітимації.

На всіх рівнях політичної системи існує потреба у створенні та легітимації політичного тексту, який вирішує різні завдання та на рівні автоматизму закріплює у свідомості об'єкта легітимації основні політичні нормативи існуючої системи.

Текст – це сполучна ланка основних елементів процесу легітимації та основне джерело його наступної стійкості. Традиційне суспільство відтворює з покоління до покоління практично незмінний політичний текст, що забезпечує надійність системи.

Ця тенденція коріниться у зростанні ролі приватної сфери і навіть у її домінуванні над сферою громадської. Такий висновок не буде несподіваним для тих, хто стежить за соціальними тенденціями останніх десятиліть у країнах Західної Європи та Америки. Занепокоєння ними висловлювали такі різні за своїми поглядами філософи сучасності, як Жан Бодрійяр і Чарльз Тейлор. Є достатньо підстав казати, що ці тенденції поширилися і на українське суспільство.

Це можна пояснити також пригніченням ролі приватного життя, що мало місце в Радянському Союзі. На хвилі заперечення всього радянського відбулася і поступова реабілітація приватної сфери, а поступове відчуження держави та сфери політичної загалом, що відбувалося в роки незалежності, суттєво посилило цей процес. Тому «приватизація» суспільного життя в Україні є практично доконаним фактом, а її ступінь, очевидно, згодом лише зростатиме.

Країни Західної Європи принаймні донедавна виступали прикладом можливості існування в суспільстві легітимності як ознаки всієї політичної системи. Обов'язковою умовою цього має бути певний рівень консенсусу у суспільстві щодо базових політичних цінностей, які мають безпосередньо втілюватись у політичну систему цього суспільства. Незалежно від того, яка політична сила перебуває при владі, є низка писаних чи неписаних правил гри, яких дотримуються всі учасники владних відносин. За таких умов громадяни можуть довіряти владним структурам, незалежно від того, які політичні сили їх очолюють.

Свідченням того, що в державі існує достатній рівень загальної легітимності, можуть бути численні приклади стабільного функціонування коаліцій, які мають незначну перевагу над опозицією, і навіть урядів меншини, у країнах Західної Європи.

А в умовах українських реалій функціонування коаліції з несуттєвою перевагою у кількості депутатів одразу викликає шалений опір опозиційних сил, який свідчить про відсутність консенсусного поля співробітництва в українському парламенті.

Консенсусне поле відсутнє також і в образах реальності політичних сил, що й призводить до вже названих наслідків. Формування такого поля не передбачає утворення широкої коаліції чи будь-яких спроб псевдоконсолідації українських політичних сил, що призведе лише до зниження рівня легітимності окремих політичних сил. Воно, швидше, має полягати у модифікації образів реальності українських партій так, щоб вони перестали бути взаємовиключними, створили передумови для формування загальних правил гри та спільних цінностей. Ці правила можуть стосуватися принципів діалогу та взаємодії більшості та опозиції, уряду та президента тощо.

У будь-якому випадку така модифікація повинна сприяти налагодженню між державою та громадянином зв'язку, яка була порушена надмірною партикуляризацією легітимності. Для більш повного розуміння ми маємо виділити іншу тенденцію, яка більше пов'язана з населенням, ніж із владою. Однак вона так само визначає стан легітимності і згодом може стати більш впливовою.

Політичний текст перехідного періоду конструюється із високим інноваційним потенціалом. Ця інноваційність є джерелом високої адаптованості, але водночас і непередбачуваності результату.

Необхідно визнати, що якою б успішною не була легітимація будь-якого типу влади, в суспільстві завжди є соціальні групи, які не згодні з чинною владою. Розростання відсотка опозиційно налаштованих громадян може призвести спочатку до послаблення ефективності заходів, які проводяться владою, а потім – до кризи легітимації та процесів делегітимації влади.

Чим більшу соціальну неефективність демонструє політична влада, тим більше репресивною вона стає і тим сильніше вона потребує «схвалення» із боку народу. Добре в цьому випадку спрацьовує образ агресивного «зовнішнього ворога» чи ворожого оточення.

Ідеологема «обложеної фортеці» у масовій свідомості людей СРСР виправдовувала і репресії проти «ворогів народу», і допомогу комуністам Заходу, і змову з фашистською Німеччиною.

Процесу легітимації допомагало висування месіанських цілей, що полягали у виконанні радянською державою всесвітньо-історичної місії –

навести все людство до світлого майбутнього. Для легітимації через майбутнє не важливо, чи ефективна влада сьогодні у забезпеченні гідного рівня життя народу.

Головне полягає в тому, наскільки її діяльність відповідає цілям цієї місії та як далеко вона просунулась у їхньому досягненні. Самостійно визначаючи критерії успішності місії, влада набувала потужного символічного капіталу, здатного забезпечити максимальну згоду народу з владою, а отже, легітимацію.

Правова пропаганда як спосіб легітимації державної влади, пов'язана з діяльністю державної влади, здійснюється в тому числі через засоби масової інформації і має широку правову основу.

Методологію аналізу ефективності державної влади доцільно вибудовувати залежно від наступних принципів: комплексності оцінювання політичних та соціально-економічних параметрів розвитку суспільства, позаідеологічності, суверенності, поєднання в оцінці поточних та стратегічних владних рішень.

Головна основа – це облік легітимності влади, її окремих інститутів у всіх ланках функціонування.

Канали легітимації є такими способами, що дозволяють якимось чином висловлювати владу чи критикувати її дії.

Канали легітимації державної влади дозволяють суб'єктам знаходити та встановлювати конкретні дії, як відповідні, так і не відповідають даним критеріям.

Це можуть бути інститути виборчої системи (наприклад, вибори), елементи безпосереднього волевиявлення народу (референдуми), опитування соціологів.

Легітимація за своєю природою носить символічний характер. Вона є смисловою об'єктивацією «другого порядку» – об'єктивацію у сенсі сигніфікації, тобто позначення деяких подій, явищ, процесів.

Легітимність політичної влади не є незмінною величиною, вона може змінювати рівень інтенсивності.

Низькі показники, близькі до прикордонних, свідчать про кризу легітимації, тобто про відмову у довірі.

Падіння легітимності політичної влади характеризується двома обставинами: по-перше, тим, що державна влада бере на себе набагато більше зобов'язань, ніж здатна виконати; по-друге, тим, що уряд та партії, особливо в ході передвиборчої кампанії, дають набагато більше обіцянок, що можуть виконати. В будь-якому випадку досить великому відсотку населення через неоднозначне ставлення до влади вигідна ініціація кризи легітимації, які б причини за нею не стояли.

Процеси делегітимації влади можуть містити інші чинники. Наприклад, низький рівень життя значної частини населення; переконаність суспільства в своїй непричетності до того, що відбуваються у країні біди і негаразди; наявність у влади демагогів та аморальних політиків; суттєвий розрив між владою та народом і т.д.

Чинники делегітимації політичних режимів можуть стосуватися інститутів конкретної політичної системи, мати внутрішнє (ендогенні фактори) чи зовнішнє (екзогенні чинники) походження. Делегітимаційні виклики створюються на підставі як суб'єктивних, так і об'єктивних причин, утворюючи різні комбінації, унікальні в конкретній політичній ситуації. У сучасному суспільстві можливість доступу до механізмів легітимації під час демонстрації високого інтелектуального та інноваційного потенціалу з боку опозиційних груп може суттєво підвищити делегітимаційні ризики для правлячого режиму.

Висновки. Як результат даної статті, проаналізувавши ключові характеристики, можна зробити висновок, що сучасні механізми розвитку та функціонування процесів легітимації політичної влади та тенденції їх розвитку не можуть бути описані за допомогою теоретичних побудов кінця XIX – середини XX ст. Сучасне суспільство потребує розробки нових, релевантних сьогоdnішнім політичним процесам теоретичних моделей, що охоплюють різноманітність соціальних змін та включають комплексний, в тому числі герменевтичний, підхід, орієнтований на дослідження політичного тексту як важливу складову процесів легітимації та делегітимації політичної влади.

Легітимність політичної влади в сучасному українському суспільстві базується на тих очікуваннях народу, які пов'язані з особами президента та прем'єра, із встановленням політичної та економічної стабільності, створенням адекватних змін, що відбуваються в законодавчій базі з налагодженням ефективної роботи законодавчої та виконавчої гілок влади.

У довгостроковій перспективі основним драйвером зростання легітимності української влади є стійке економічне зростання, підвищення рівня життя та матеріального добробуту населення, закінчення війни.

Таким чином, лише реформи, спрямовані на перетворення всіх сторін державної влади, можуть повною мірою підтримувати та відновлювати її легітимність. Лише у цьому випадку державна влада та прийняті нею відповідальні рішення можуть відповідати очікуванням окремої особи та суспільства загалом.

Література:

1. Юськів Н. В. Легітимність державної влади: етимологічні та семантичні виміри. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. С. 204–207.

2. Козак Ю.-М.Р. Історія легітимації державної влади як явища державно-правової дійсності на історичних землях України. *Філософські та методологічні проблеми прав.* 2018. № 1-2 (15-16). С. 126-145.
3. Музика І.В. Легітимність як політико-правове поняття. *Інститут історії України НАН України.* К. 2009. С. 100.
4. Резнік В.С. Легітимність. *Інститут енциклопедичних досліджень НАН України,* 2023.
5. Жуковська Н.Ю. Легітимність. *Юридична енциклопедія.* Київ. 2001. С. 467.
6. Корнієнко В. Легітимність. *Парламентське видавництво.* Київ. 2011. с.394
7. Шинкарук В.І. Легітимність. *Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України.* Київ. 2002. 742 с.

References:

1. Yuskiv N. V. (2012) Legitimacy of state power: etymological and semantic dimensions [Legitimacy of state power: etymological and semantic dimensions] *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prav - Scientific notes of the Lviv University of Business and Law* [in Ukrainian]
2. Kozak Yu.-M.R. (2018) Istoriiia lehitymatsii derzhavnoi vlady yak yavyshta derzhavno-pravovoi diisnosti na istorychnykh zemliakh Ukrainy [The history of the legitimation of state power as a phenomenon of state-legal reality in the historical lands of Ukraine] *Filosofski ta metodolohichni problemy prav - Philosophical and methodological problems of rights* [in Ukrainian]
3. Muzyka I.V.(2009) Lehitymnist yak polityko-pravove poniattia [Legitimacy as a political and legal concept] *Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy - Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.* Kyiv [in Ukrainian]
4. Reznik V.S. (2023) Lehitymnist [Legitimacy] *Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy - Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine* [in Ukrainian]
5. Zhukovska N.Iu (2001) Lehitymnist [Legitimacy] *Yurydychna entsyklopediia- Legal encyclopedia.* Kyiv [in Ukrainian]
6. Korniienko V. (2011) Lehitymnist [Legitimacy] *Parlamentske vydavnytstvo-Parliamentary Publishing House* Kyiv [in Ukrainian]
7. Shynkaruk V.I. (2002) Lehitymnist [Legitimacy] *Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy - Hryhoriy Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine.* Kyiv [in Ukrainian]